

Л. М. Залюбінська

к.ф.-м.н., доц.

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Постковідне відновлення світової економіки було затримане подіями, що сталися після 24 лютого 2022р., та перейшло в стагфляцію. Цьому сприяла згубна потрійна комбінація: зростання інфляції та безробіття при зниженні темпів зростання економіки. Кожна країна повинна обирати шляхи лікування своєї економіки. Найважливіше стримати зростання цін, навіть якщо заподіяні методи зменшать попит та підштовхнуть безробіття. Очікується, що темпі зростання світової економіки різко знизяться з 5,7% у 2021 р. до 2,0% у 2022 р. [1]. Це пов'язано з війною в Україні, яка

порушує економічну, інвестиційну та торгову діяльність в світі, та може вплинути на плани по відновленню України.

В Україні у жовтні 2022 року споживча інфляція в річному вимірі пришвидшилася до 26,6% (із 24,6% у вересні). У місячному вимірі ціни зросли на 2,5%, тобто ситуація в економіці України критична. Про це свідчать дані, опубліковані Державною службою статистики України [2].

Певні надії на покращення ситуації дають високі ціни на зернові, що нібито на користь Україні [3], бо значна частка бюджету нашої країни припадає саме на експорт зернових. Але для країни з великим науковим та промисловим потенціалом така ситуація неприпустима. Післявоєнне відновлення економіки повинно бути орієнтоване на модернізацію вже існуючих виробництв продукції з високим відсотком доданої вартості та створення виробництв з новітніми технологіями.

Мета роботи виявити та дослідити, яким чином можливо усунути перешкоди на шляху впровадження інновацій в економіку України.

Професор гарвардської школи управління Калстаус Джума вважає, що новітні технології здатні вирішити важливі суспільні проблеми та є стимулом для економічного зростання [4]. Для України це над важливо, бо зруйнована інфраструктура має бути відновлена, а надходження до бюджету на 2023 р. мізерні. Доходи держбюджету – 2023 передбачено у сумі 1 329,3 млрд грн, а видатки – 2 640,2 млрд грн, прогнозований дефіцит – до 20,6% ВВП, його планують профінансувати за рахунок міжнародної допомоги [5]. Така ситуація вимагає негайного впровадження інноваційної стратегії розвитку економіки України.

Однак на шляху впровадження інновацій трапляються бар'єри. Труднощі, притаманні нововведенням, примножуються, коли йдеться про нову технологію для ринку чи галузі. Керівникам доводиться або вживати заходів для вирішення проблем, що виникають, або відмовлятися від введення інновацій.

На рівні країн є така проблема, як технологічний розрив. Часто використовуються дискримінаційні засоби утримання конкурентних технологічних переваг, а відпрацьовані технології скидаються в країни, що розвиваються. На жаль, Україна зараз знаходиться

саме в такій позиції. Але іноді й вітчизняні компанії, маючи умови та можливості, стримують інновації заради власної вигоди. Тут варто відзначити IT-гігантів, які купують патенти, стартапи чи інші компанії. У них виникає надлишок технологій, які вони придбали, і в результаті патенти можуть бути невикористаними роками. Корпорація може притримувати ці інновації і випускати їх поступово, тим самим збільшуючи власний прибуток.

Більше ніж сто років тому про проблеми з впровадженням інновацій попереджав Т.Б. Веблен «Очевидно, що успішний капіталіст – це винахідник, організатор, який просунув суспільство вперед і отримав гідну нагороду. Чи це так сьогодні? Що дають суспільству власники акцій, спекулянти, маркетологи? Чи не перетворився типовий капіталіст із виробника на шахрая, який займається перерозподілом створених без його участі благ?» [6].

Звичайно, для бізнесмена прибуток перевищує зацікавленість у нових винаходах. Якщо товар продається, його треба підтримувати, оновлювати та виробляти. Заради стабільності нехтують інноваціями, уповільнюючи технологічне зростання

Чинники, що впливають на інноваційну діяльність, поділяють на зовнішні (інституціональні, глобальні, ринкові, галузеві, регіональні) та внутрішні (ресурсне забезпечення, технології, організація, інформація, управління, кадри). Виділимо фактори, які безпосередньо перешкоджають інноваціям (табл. 1).

Таблиця 1

Чинники, які перешкоджають інноваціям

Внутрішні фактори: – Ініціативи, що йдуть зсередини компанії. Інновації не запроваджуються за власним рішенням	Зовнішні чинники: компанія хоче запровадити інновації, але не може. Перешкоди приходять ззовні
Ризик: можливість втратити вкладені ресурси	Державне регулювання: законопроекти
Відсутність потреби: навіщо вводити щось нове?	Авторське право: патенти, інтелектуальна власність
Вигода: вичавлювання максимуму прибутку з технологій	Відсутність ресурсів: бракує фінансів або технологій

Найпоширенішою причиною відмови від запровадження нових технологій є високий рівень ризиків. Розвиток інноваційного процесу змінює як кількість, так і характер ризиків. Слід виділяти технічні, зовнішні, організаційні та управлінські ризики. Беззастережними елементами ризику є: 1) небезпека; 2) невизначеність; 3) випадковість. Ризик в умовах невизначеності несе небезпеку. У цій ситуації ймовірність втрат, що виникають під час вкладення коштів у виробництво нових товарів та послуг, у розробку нових технологій, може відлякати керівників та інвесторів.

Аналітичною компанією Freeform Dynamics було проведено дослідження [7], присвячене управлінню бізнес-ризиками. 80% опитаних зізналися, що побоювання щодо можливих ризиків для бізнесу не дозволили їм запровадити нові технології, необхідні для створення конкурентних переваг та розвитку бізнесу. Невдалий ризикований проєкт також може вдарити по бюджету та авторитету фірми. Так сталося з Apple, коли замість покращення комп'ютера Apple II Стів Джобс вирішив створити новий Apple III з нуля і в результаті інноваційний продукт вийшов недопрацьованим. На думку Стіва Возняка, кожен до одного проданий Apple III був дефектним. Суми втрат Джобс називав «нескінченними», але їх таки підрахували: близько 60 мільйонів доларів [8].

Рівень інноваційних ризиків високий, і ймовірність втрат і невдач у цій сфері набагато вища, ніж у решті. Тому в середньому лише 1 із 20 інноваційних проєктів закінчуються успішно, решта, згідно з даними статистики, свідомо приречені на невдачу.

Гуру менеджмента П. Друкер стверджував, що «бізнес має лише дві основні функції: маркетинг та інновації», тобто усі підприємства повинні вести інноваційну діяльність [9]. Але трапляються випадки, коли підприємство не впроваджує нові технології, якщо цього не вимагають обставини. Все працює за налагодженою схемою, якість продукту задовольняє клієнтів, продаж влаштовує власників. Така картина можлива на традиційному підприємстві. Однак у сфері ІТ відставання від трендів може загрожувати не лише падінням продажів та популярності, а й повним крахом.

Nokia, компанія, яка 115 років займалася виробництвом різних товарів: від паперу до гуми та кабелів і яка змогла швидко переорієнтуватися у 90-х роках, коли випустила свій перший мобільний

телефон. З цього моменту Nokia стала лідером у цьому сегменті. Але наприкінці нульових компанія не змогла переорієнтувати виробництво і надто повільно відреагувала на появу сенсорних екранів та нових ОС – IOS та Android. Спроби керівництва наздогнати конкурентів або збільшити випуск дешевих кнопочкових моделей не увінчалися успіхом. У 2014 році компанія була змушена продати Microsoft підрозділ, який займався розробкою мобільних телефонів, і оголосила про припинення використання бренду Nokia [10]. Зараз на ринку є Nokia Siemens Networks.

Конкурентне середовище в IT диктує необхідність постійного розвитку компаній у контексті інноваційної діяльності. Лідери повинні розуміти тенденції ринку та його зміни, особливо в епоху бурхливого розвитку науки та техніки, коли темпи заміщення товарів та послуг стрімко збільшуються. Згідно з глобальним опитуванням McKinsey 2015 року, лише 4% керівників не визначили інновації як стратегічний пріоритет і не планують впроваджувати їх у майбутньому [11].

Згадаймо і вплив законодавства на бізнес. Держава має бути зацікавлена в тому, щоб зберегти та збільшити науково-технічний потенціал, а основним засобом для досягнення цієї мети має бути діяльність у галузі інновацій. Але на даний момент уряд не може регулювати інноваційну діяльність як структуровану систему і не може йти в ногу з темпами інноваційної діяльності. Законодавча політика щодо інновацій потребує багато часу та уповільнює процес пошуку інвестицій для інновацій та отримання конкурентних переваг. Справа не лише в тому, що людям властиво боятися невідомого. Опір прогресу ґрунтується ще й на страхах, що радикальні зміни призведуть до втрати робочих місць, доходів, влади та ідентичності. Урядам часто здається, що легше заборонити нову технологію, ніж розробляти законодавчу базу для її адаптації.

Черговим бар'єром для інновацій є недоліки у регулюванні та систематизації авторського права. Інтелектуальна власність, з економічної точки зору, є системою правовідносин між автором та третіми особами щодо присвоєння та відчуження нематеріальних результатів та факторів інтелектуальної праці. Патенти, у свою чергу, забезпечують правовий захист новим ідеям, які іншим засобом надати неможливо [12].

Патенти не просто важливі для захисту винаходів людей: вони є інструментом заробітку грошей. Компанії можуть розробити новий пристрій або нову технологію, а потім виявити подібний продукт запатентованим, що призведе до судових позовів. Як правило, права належать власнику патенту, і це означає, що порушуючий продукт повинен бути вилучений з ринку. Згідно з опитуванням аналітичною компанією Freeform Dynamics 88% компаній розглядають незаконне використання конфіденційної інформації та інтелектуальної власності при плануванні, а 58% респондентів підкреслюють, що це їхня головна проблема [7]. Як бачимо, авторське право може перешкоджати, а іноді й повністю зірвати плани створення інновацій. Варто відзначити також відсутність ресурсів для створення чи запровадження технологій. Недофінансування може поставити хрест на інноваційній діяльності підприємства.

Поряд з фінансовою кризою суттєва криза креативності. Маркетологи відзначають брак талантів (41% респондентів) як бар'єр для нових технологій [13]. Відсутність ідей як перешкоди для запровадження інновацій відзначили чверть опитуваних [7]. Нестача наукових відкриттів також гальмує появу нових технологій. Для прикладу: велика кількість IT-гігантів ведуть розробки квантового комп'ютера, але прототипи поки що далекі від ідеалу, хоча Нобелівська премія з фізики за 2022 р. дає певні надії.

Висновок. Основними проблемами, які перешкоджають розвитку інновацій, є високі ризики інноваційних проєктів, закони, що перешкоджають їх впровадженню, та недосконалий захист авторських прав. Схильність влади та підприємців до стабільності уповільнює технологічне зростання. Але завжди знайдуться ентузіасти, які цінують нові винаходи більше за прибуток, в цьому надія на порятунок для економіки України.

Список використаної літератури

1. Світовій економіці загрожує стагфляція. Bloomberg. URL: <https://www.vsemirnyjbank.org/ru/news/press-release/2022/06/07/stagflation-risks-rises-amid-sharp-slowdown-in-growth-energy-markets>
2. Державна служба статистики України індекс інфляції. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/inflation/>
3. World Food Situation. URL: <https://www.fao.org/worldfoodsituation/foodpricesindex/en/>

4. Juma Calestous. "Innovation and Its Discontents" 2016 r "Project Syndicate". URL: <https://www.project-syndicate.org/commentary/technological-progress-barriers-by-calestous-juma-2016-07?barrier=accesspaylog>
5. Мінфін: Основні показники Державного бюджету України на 2023 рік. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/minfin-osnovni-pokazniki-derzhavno-go-byudzhetu-ukrayini-na-2023-rik>
6. Веблен Т.Б. Теория праздного класса: экономическое исследование институций. URL: <https://gtmarket.ru/library/basis/5890>
7. Michael Ringel, Andrew Taylor, Hadi Zablit "The rising need for innovation speed". URL: www.bcg.com 2015г "BCG"
8. Айзексон У. Стив Джобс. URL: https://knigibest.com.ua/ua/p753083680-kniga-stiv-dzhobs.html?source=merchant_center&gclid=CjwKCAiA68ebBhBEiwALVC-NorZvw6Fsm8r0JNEbjAgsc1HzBw-Ts_NNoGreZlor_Kx0
9. Друкер П. Эффективный керівник / Пітер Друкер ; пер. з англ. Р. Машкової. Київ : Вид. група КМ-БУКС, 2018. 248 с.
10. Nayan. Nokia brand improves Smartphone vendor ranking & market share in Q1 2018. Sales Report – Nokia Android phones. *Nokia power user*. 2018, May 6.
11. «50+ statistics on innovation – What do the numbers tell us?». URL: www.viima.com
12. Шиллинглоу Т. Важливість патентів для міжнародної торгівлі. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/vazhnost-patentov-dlya-tseley-mezhdunarodnoy-torgovli-prakticheskoe-rukovodstvo>
13. «20 innovation-related statistics that we can learn from in 2020». URL: <https://innovationcloud.com>